

Koska kyseessä on merkittävin hyveteorioille esitetty kritiikki, olisi voinut olettaa, että sen käsittelyyn olisi käytetty enemmän aikaa. Todettakoon, että situationismin kriitikot ovat osoittaneet ongelmalliseksi sen tavan, joilla empiirisiä kokeita käytetään tukemaan situationistista filosofiaa. Kriitikoiden mukaan kokeiden perusteella voidaan kyllä sanoa yhtä ja toista ihmisen toiminnasta, mutta hyppy luonteenpiirteiden olemattomuuteen on liian pitkä ja jää vaille perusteita.

Ensinnäkin käsitys siitä, mitä ”ympäristö” ja ”konteksti” ovat, on hyvin hankala määritellä. Samoin juuri tästä syystä kontekstin vaikutusta on äärimmäisen vaikea kontrolloida saati mitata. Lisäksi osa kontekstin vaikutusta on yksilön tietoisuus siitä, missä kontekstissa hän on. Tällöin konteksti ei ole vain jotakin, joka on olemassa täysin riippumattomana yksilön ulkopuolella, vaan yksilön ulkomaailma ja hänen käsityksensä siitä sekoittuvat toisiinsa tavoilla, joita emme täysin pysty kontrolloimaan. Toinen ongelma liittyy kokeiden ajalliseen kapeuteen. Jotta olisi mahdollista arvioida vaikkapa jonkun henkilön rehellisyyttä, tulisi saatavilla olla tietoa hänen toiminnastaan pitkältä ajalta ja useista erilaisista tilanteista.

Jos situationistinen kritiikki kumotaan ja erilaisten pysyvien luonteenpiirteiden olemassaoloon voi uskoa perustellusti, seuraava olennainen kysymys kuuluu, voiko näihin piirteisiin jotenkin vaikuttaa. Tähän kysymykseen porautuvat positiivista psykologiaa ja kognitio- ja neurotiedettä käsittelevät artikkelit. Psykologian peruslähestymistapa ihmiselämään on pitkään ollut ongelmakeskeinen: psykologian tehtävä on hoitaa erilaisia mielen toimintaan liittyviä ongelmia. Lähtökohta on myös määrännyt tutkimusta, joka on tuottanut paljon tietoa erilaisista mielenhäiriöistä, muttei kovin paljon tietoa siitä, kuinka hyvinvointia voi edistää. Positiivinen psykologia pyrkii laajentamaan tu-

lokulman siten, että psykologiassa kiinnitettäisiin enemmän huomiota ihmisen hyvinvointia lisääviin tekijöihin.

Onkin luonnollista, että positiivinen psykologia hyödyntää laajasti hyveistä käytävää keskustelua. Petersonin ja Seligmanin kirjoittamassa positiivisen psykologian perusteoksessa *Character Strengths and Virtues* (2004) käydään läpi kaikki tuolloin saatavilla ollut tutkimusaineisto, joka todetaan kovin puutteelliseksi. Vaikka on viitteitä siitä, että hyveellisyys lisää hyvinvointia ja että joitakin hyveitä voi mahdollisesti kultivoida, tieto ihmisluonnosta on tältä osin kovin pirstaleista. Kymmenessä vuodessa ei ole tapahtunut paljon. *Virtues and Their Vices* ei sisällä kovin paljon uutta empiiristä materiaalia, joka sanottavasti vahvistaisi hyveteorioiden tai positiivisen psykologian empiiristä perustaa. Kirjan painopiste onkin erityyppisissä edellytyksissä, joita ihmisluonnossa on ja jotka tekevät hyveiden oppimisen periaatteellisella tasolla mahdolliseksi. Näistä kirjassa käsitellään esimerkiksi ihmisen luontaista kykyä matkia ympäristössä esiintyvää käyttäytymistä, mikä tarjoaa oivan perustan niin hyveiden kuin paheidenkin oppimiselle.

Ihannokuva ihmisestä rationaalisen päätöksentekijänä on valistuksen perintöä, mutta uusin kognitiotutkimus on osoittanut ihmisen rationaalisuuden suurelta osin paikansapitämättömäksi. Päätökset syntyvät pitkälti tunteiden, ei järjen, ohjaamina. Eri teorioissa järjelle ja tunteelle annetaan hieman erilainen rooli. Äärimmillään järki suljetaan kokonaan pois tai nähdään vain *post hoc*-ilmiönä, joka emotionaalisen ratkaisun jälkeen keksii jonkinlaisia perusteita toiminnalle. Hyveteorioissa järki ja tunne nähdään yleensä komplementaarina tekijöinä. Tämä näkökulma ihmisen valintoihin korjaa joitakin niitä yksipuolisuuksia, joita liittyy esimerkiksi kaksoisprosessiteorioihin tai vaikkapa kognitiivisen uskontotieteen tulok-

siin. James van Slyke avaa varovasti näitä mahdollisuuksia neurotiedeatikkelissaan.

Christian Miller (esim. *Character and Moral Psychology*, 2013) on viimeaikaisissa tutkimuksissaan uudelleenorientoinut luonteenpiirteisiin ja hyveisiin liittyvää teorianmuodostusta. Milleriä ei kirjassa käsitellä, vaikka hänen teoriansa luonteenpiirteistä olisi vahvistanut ja selkeyttänyt kirjan peruslähtökohtia. Kaiken kaikkiaan hyveiden aktuaalinen rooli on hieman epäselvä. Selvästikin ihmiset ovat alttiita kaikenlaisille vaikutteille, jotka haittaavat ihanteiden mukaan toimimista. Tästä huolimatta ihmisillä näyttää olevan perustaipumuksia, joita noudatetaan silloin kun mikään erityinen tekijä ei puutu asiaan. Hyveiden harjoittamisessa voi myös edistyä, mutta se on verrattain hankalaa ja aikaa vievää – tämä ei tietenkään ole mikään uutinen klassisen hyveteorian näkökulmasta.

OLLI-PEKKA VAINIO
DOS., RIIHIMÄKI

NICHOLAS E. LOMBARDO
The Father's Will: Christ's Crucifixion and the Goodness of God.
Oxford: Oxford University Press 2013. 270 s.

Nicholas E. Lombardo on yhdysvaltalainen, vuonna 2010 Cambridgen yliopistosta filosofian tohtoriksi väitellyt dominikaani. Tällä hetkellä hän toimii apulaisprofessorina The Catholic University of Americassa (Washington D.C.). Aiemmassa tuotannossaan Lombardo on tutkinut muun muassa Tuomas Akvinolaisen tunneteoriana. Viimeisimmässä teoksessaan *The Father's Will: Christ's Crucifixion and the Goodness of God* Lombardo analysoi eri sovitussoppe-

ja niiden moraalista hyväksyttävyydestä käsin.

Hänen mukaansa kristinuskoon sisältyy kaksi jännitteistä uskomusta: kristinuskon mukaan toisaalta Jumala ei hyväksy moraalista pahaa, mutta toisaalta Jeesuksen ristiinnaulitsemisella on keskeinen osa Jumalan pelastussuunnitelmassa. Tätä jännitettä Lombardo pyrkii analysoimaan teoksen ensimmäisessä osassa muodostamansa filosofisen käsitteistön sekä toisessa osassa tekemänsä eksegeettisen analyysin pohjalta. Kirjan kolmannessa osassa hän soveltaa edellisten osien tuloksia Anselm Canterburylaisen, Petrus Abelardin ja patristisen ajan sovituspöppöihin. Keskityn seuraavassa esittelemään ja arvioimaan tarkemmin teoksen ensimmäistä ja kolmatta osiota.

Filosofisessa osiossa Lombardo tarkastelee aikomisen, tahtomisen ja moraalisen pahan käsitteitä sekä kaksoisvaikutusperiaatetta ja uhratumisen etiikkaa. Lombardon teos edustaa intentionaalista etiikkaa, jonka mukaan tekoa määrittää keskeisesti tekijän aikomus tai tahtominen. Koska aikominen edellyttää sekä tietoa että halua, tekoon voi liittyä vaikutuksia, joista tekijä on tietoinen, mutta joita hän ei halua eikä siten aio. Lombardo katsoo, että aiotut vaikutukset voidaan erottaa ei-aiotuista vaikutuksista sen perusteella, kuuluvatko vaikutukset tekoon loogisesti vai ontologisesti. Vaikutus liittyy tekoon loogisesti, kun se kuuluu teon käsitteeseen. Sen sijaan ontologisesti tekoon liittyvä vaikutus on linkittynyt tekoon käsitteellistä kuulumista väljemmin. Ainoastaan kaikki tekoon loogisesti liittyvät vaikutukset ovat aiottuja. Lombardo katsoo, että esimerkiksi päämäärä-keinot -erottelu voidaan ymmärtää tämän jaottelun avulla. Kun tekijä aikoo toteuttaa päämäärän, hänen on haluttava myös päämäärään johtavia keinoja, jotka kuuluvat siihen loogisesti. Siten päämäärää ei voi tahtoa ilman, että tahtoo myös keinoja.

Lombardo esittää, että moraalinen hyvyys perustuu viime kädessä ihmisen luontoon. Koska tämä luonto ilmenee ihmisen luontaisissa taipumuksissa, moraalisesti oikea teko on aiottu teko, joka edistää ihmisen taipumuksia. Vastaavasti moraalisesti väärä teko on aiottu teko, joka on ihmisen taipumuksen vastainen.

Lombardon mukaan hänen esittämänsä näkemys intentiosta ja moraalista hyvästä sopii yhteen niin sanotun kaksoisvaikutusteorian kanssa, jolla on pyritty analysoimaan sellaisten tekojen hyvyttä, joihin liittyy sekä hyviä että huonoja seurauksia. Kiinnostavaa on, että vaikka Lombardon mukaan teon hyvyys perustuu aikomukseen, ei-aiotut, ihmisen luontaiselle taipumukselle vastakkaiset vaikutukset voivat laskea teon hyvyttä. Kaksoisvaikutusteorian avulla voidaan Lombardon mukaan myös käsittää, milloin oman elämän uhraaminen toisen elämän puolesta on oikein. Oman elämän uhraaminen toisen puolesta on moraalisesti hyvää, kun ihminen ei tarkoituksellisesti tuhoa omia luonnollisia taipumuksiaan, ja kun positiiviset vaikutukset ylittävät negatiiviset vaikutukset.

Lombardo katsoo, että sikäli kuin moraalinen hyvyys perustuu Jumalan luomaan ihmisen luontoon, se perustuu Jumalan tahtoon. Koska Lombardon mukaan Jumala ei voi tahtoa moraalista pahaa, kaikki sellaiset kertomukset Kristuksen kuolemasta, jotka olettavat Jumalan tai Kristuksen tahtoneen Kristuksen kuolemaa, ovat kestäättömiä. Kuten ihmisten tekoihin, myös Jumalan tahtomiin tekoihin voi liittyä vaikutuksia, joita Jumala ei ole tahtonut. Lombardon mukaan Jumala esimerkiksi loi Jeesuksen ristiinnaulinneet roomalaiset sotilaat, mutta hän ei tahtonut näiden tekemää moraalista pahaa eli Jeesuksen tappamista.

Lombardon mukaan Kristuksen kuoleman tahtominen on siis moraalisesti arveluttavaa. Mielestäni voi kysyä, onko moraalisesti arvelut-

tavaa tahtoa yhden ihmisen kuolemaa, jos se voi pelastaa äärettömän monta ihmistä ikuiselta kadotukselta? Lombardon mukaan sinänsä hyvän teon huomattavat negatiiviset vaikutukset voivat tehdä teosta pahan. Nähdäkseni yhtä hyvin voi katsoa äärettömän hyvän päämäärän muuttavan rajallisen määrän negatiivisia keinoja hyväksi. Siten viattoman ihmisen kuoleman tahtominen keinona pelastaa äärettömän monta ihmistä ei olisi moraalisesti ongelmallista. Esimerkiksi klassinen aristoteelinen esimerkki lastin heittämisestä mereen merihädässä osoittaa, että teot, jotka sinänsä eivät ole hyväksyttävissä, voivat tulla hyväksyttäväiksi suhteessa tiettyihin päämääriin. Siten Scotuksen tavoin voi katsoa, että olosuhteet määräävät aina teon moraalisen hyvyyden, eikä jonkin yksittäisen teon voida sanoa olevan aina väärin.

Sikäli kuin Lombardon mukaan Jumala ja Kristus eivät tahtoneet Jeesuksen kuolemaa, hän tekee selvän eron muun muassa keskiaikaiseen perinteeseen. Keskiajalla katsottiin yleisesti, että eräässä mielessä sekä Jumala että Kristus tahtoivat kuolemaa. Teologit olivat kuitenkin tietoisia väitteeseen liittyvistä ongelmista, minkä vuoksi he tekivät monia tahdon käsitteeseen liittyviä lisätarkennuksia ja erotteluja. Lombardon taustateorian yhtenä heikkoutena voi pitää sitä, että hän ei selitä tarkemmin, mikä on tahto tai miten eri tavoin jotain voidaan tahtoa. Tahto jääkin yleiseksi ja tarkemmin määrittelemättömäksi käsitteeksi. Hänen käsitteellinen välineistönsä ei riitä esimerkiksi analysoimaan klassista näkemystä, jonka mukaan tahdolla on kahdenlaisia akteja: akti, jolla tahto tahtoo jotain sekä akti, jolla tahto ei tahdo jotain.

Kirjan viimeisessä osiossa Lombardo tarkastelee kolmea sovituspöppöä. Hänen mukaansa Anselm Canterburylainen hylkäsi sovituspöppöä, jonka mukaan paholaisella oli laillinen omistusoikeus koko ihmiskuntaan, jonka se menetti Kristuksen

kuolemassa. Vaihtoehtoisessa näkemyksessään Anselm pyrki osoittamaan, että Jumala ei tahtonut mitään moraalisesti arveluttavaa Kristusta kohtaan. Lombardo katsoo, että Anselmin teoriassa Jumala tahtoi Kristuksen elävän oikeudenmukaisesti, mistä ei loogisesti seurannut Kristuksen ristiinnaulitsemista, vaikka oikeudenmukainen elämä johtikin Kristuksen kuolemaan. Lombardon mukaan Anselm kuitenkin esitti ristiriitaisesti, että Jumala tahtoi Kristuksen kuolevan. Hän viittaa kohtaan, jossa Anselm esittää, että Jumala ei tahtonut (*nolle*) ihmiskunnan tulevan pelastetuksi muutoin kuin Kristuksen kuoleman kautta. Tämän vuoksi voidaan Anselmin mukaan sanoa, että Jumala tahtoi Kristuksen kuolemaa.

Lombardon kritiikki Anselmia kohtaan ei osu kaikilta osilta kohteeseensa. Hän ei esimerkiksi analysoi sitä, onko järkevää ajatella, että Anselmin mainitsema ei-tahtominen on eräänlaista tahtomista. Syytä tähän puutteeseen voi nähdä sen, että Lombardon muodostama filosofinen käsitteistö ei riitä Anselmin esittämän näkemyksen analysoimiseen, joka sisältää ei-tahtomisen käsitteen.

Myös Petrus Abelard katsoi, ettei paholaisella ollut oikeutta ihmiskuntaan. Abelardin pelastusopin mukaan Kristuksen ristiinnaulitsemisessa Jumala ilmoitti rakkautensa, joka johti ihmisten pelastumiseen ja joka edelleen inspiroi ihmisissä rakkautta. Lisäksi Jumala ei tahtonut Kristuksen kuolemaa. Hän tahtoi ainoastaan Kristuksen ilmoittavan hänen rakkautensa, jotta se inspiroisi vastaavaa rakkautta meissä. Lombardon mukaan Abelardin teorian heikkoutena on, että vaikka Abelard esitti Kristuksen ristiinnaulitsemisen olleen välttämätön ihmiskunnan pelastukselle, hän ei kyennyt argumentoimaan tätä riittävän selvästi. Lombardo kysyykin, eikö muunlainenkin Jumalan toiminta maailmassa kuin viattoman kuolema olisi ollut omiaan synnyttämään ihmisissä rakkautta?

Lombardo haluaa puolustaa kirkkoisien tulkintaa Kristuksen kuoleman merkityksestä. Vaikka teoriasta esitettiin erilaisia versioita, niiden yleispiirteinä oli, että synnin kautta ihmiskunta tuli alistaiseksi pahalle, kärsimykselle ja kuolemalle. Jumala tuli ihmiseksi pelastaakseen ihmiskunnan synnistä, mutta kaikesta muustakin pahasta. Kristuksen kuoleman kautta paholainen menetti oikeutensa ihmiskuntaan joko siksi, että ei kyennyt pitämään Kristusta omanaan tai siksi, että kun Jumalan huijasi paholaista, tämä ei tiennyt ottaneensa kuolemassa omakseen synnittömän ihmisen ja Jumalan. Lisäksi Kristus voitti kuoleman ylösnousemuksessa. Tähän pelastukseen ihmiskunta saattoi liittyä sakramenttien välityksellä. Lombardo korostaa, että vaikka kirkkoisat puhuivatkin paholaisen oikeudesta ihmiskuntaa kohtaan, puhe oli metaforista, ei kirjaimellista. Hänen mukaansa tämän väärintulkinnan juuret johtavat Anselmiin.

Lombardo suosii kirkkoisien esittämää näkemystä, koska se ei sisällä ongelmia, joita Anselmin ja Abelardin näkemykset sisältävät. Lombardon esitys kirkkoisista on kiinnostava. Hänen argumentaationsa heikkous liittyy kuitenkin filosofisen käsitteistön puutteisiin. Lisäksi teoksen filosofisen ja pelastusoppeja tarkastelevan osion suhde jää paikka paikoin ohueksi. Siten myös teoksen keskeisen ongelman eli Isän tahdon moraalisen hyvyyden tarkastelu eri pelastusopeissa jää odotettua ohuemmaksi. Kirja on kuitenkin erittäin kiinnostava ja tervetullut pyrkimys yhdistää filosofista, eksegeettistä sekä dogmaattista tarkastelua toisiinsa. Teos osoittaa kirjoittajalta suurta kyvykkyyttä eri oppialojen ymmärtämisessä sekä taitoa yhdistää niitä toinen toisiinsa.

TUOMAS VAURA
TEOL. MAIST., HELSINKI

MARI-ANNA PÖNTINEN
African Theology as Liberating Wisdom: Celebrating Life and Harmony in the Evangelical Lutheran Church in Botswana. Studies in Systematic Theology 12.
Leiden, Boston: Brill 2013.
419 s.

Afrikkalainen teologia on elinvoimaista. Tällainen tuntuma syntyy, kun lukee Mari-Anna Pöntisen teosta botswanalaisesta filosofiasta ja teologiasta. Pöntinen tuntee Botswanan luterilaisen kirkon hyvin työskenneltyään sitä lähellä lähetystyöntekijänä, mikä on mahdollistanut hänelle aineiston kokoamisen kirkon teologisesti sivistyneiltä piispoilta ja papeilta sekä kirjallisesti että haastatteluin.

Haastattelumateriaalin käyttö tuo merkittävää lisäarvoa Pöntisen systemaattisesti painottuvaan analyysiin. Samalla se omalla tavallaan lähentää tutkijaa afrikkalaiselle teologialle tärkeään suullisen ilmaisun muotoon. Pelkästään kirjalliseen tuotantoon tutustumalla tutkija ei olisi päässyt näin monipuolisesti kiinni esimerkiksi Botswanan luterilaisen kirkon edellisen ja nykyisen piispan (Philip J. Robinson ja Cosmos K. Moenga) ajatteluun. Robinsonille ja Moengalle teologian tehtävä on tukea kirkon työtä ja antaa sille suuntaviittoja, kriittisestikin. Teologia on olemukseltaan Jumalan ymmärtämistä. Tässä määritelmässä Pöntinen kuulee kaikuja afrikkalaisesta ajattelusta, jossa rationaalisuutta pidetään arvossa. Tosin rationaalisen pohdinnan tulee tapahtua tiiviissä yhteydessä kirkon eli ihmisten todellisuuteen, muuten siitä botswanalaisien teologioiden mielestä tulee väärellä tavalla älyllistettyä ja väistämättä epärelevanttia.

Pöntisen tutkimuksen pääotsikko, *African Theology as Liberating Wisdom*, onkin oivaltava: botswanalainen luterilainen teologia on va-